

3.

SOCIÁLNÍ UČENÍ: TEORIE DIFERENCOVANÉ ASOCIACE, TECHNIKY NEUTRALIZACE. SYMBOLICKÝ INTERAKCIONISMUS: ETIKETIZAČNÍ TEORIE.

OBSAH

I. SOCIÁLNÍ UČENÍ: UČENÍ SE BÝT DELIKVENTEM

1. Makro teorie sociálního učení
2. Mikro teorie sociálního učení
 - Teorie diferencované asociace edwina sutherlanda
 - Koncept neukotvenosti a techniky neutralizace davida matzy

II. SYMBOLICKÝ INTERAKCIONISMUS JAKO INSPIRAČNÍ ZDROJ

Etiketizační teorie (teorie labellingu / interakcionistická teorie deviace / existencionální sociologie)

1. Teorie primární a sekundární (systematické) deviace Edwina Lemerta
2. Koncept deviantní morální kariéry Erwinga Goffmana

SOCIÁLNÍ UČENÍ: UČENÍ SE BÝT DELIKVENTEM

- jedná se o soubor teorií, které jsou založeny na tvrzení, že lidé se učí kriminálnímu /delikventnímu chování stejným způsobem, jakým se učí angažovat se v jiných typech chování

- zahrnuje následující teorie:
 - A. makro/skupinové teorie – pokouší se vysvětlit proč určité skupiny (např. Jižané či mladí lidé v USA) vykazují vyšší míry určitého typu zločinu

 - B. mikro/individuální teorie – pokouší se vysvětlit jak se jedinci učí participovat na zločinu
 1. teorie diferenciální asociace (E. Sutherland)
 2. subkulturní teorie (A.Cohen – viz teorie napětí)
 3. teorie sociálního učení – koncept neukotvenosti a techniky neutralizace (D. Matza, G.M.Sykes)

MAKRO TEORIE SOCIÁLNÍHO UČENÍ

- tvrdí, že existují určité skupiny ve Spojených státech, které uznávají hodnoty vedoucí ke zločinu či schvalují anebo ospravedlňují zločin za určitých okolností; tyto hodnoty vysvětlují vyšší míry zločinu v těchto skupinách

- někteří teoretikové jsou zastánci tzv. teze subkultury násilí (např. Tittle and Meier, 1990), totiž, že členové nízké třídy anebo určité segmenty nižší třídy drží tyto hodnoty:
 1. Miller (1958) např. tvrdí, že existuje kultura nízké třídy, které členové občas zdůrazňují hodnoty typu problémovost, tvrdošijnost, vychytralost (snaha přelstít či podvést někoho) a rozrušení

 2. Wolfgang a Ferracuti (1982) se pokouší pomocí této teze vysvětlit vysokou míru vražd mezi mladými Afroameričany v centru měst: násilí je v těchto skupinách vnímáno jako dostupná a zároveň i očekávaná reakce na širokou škálu urážek a provokací

 3. Anderson (1994, 1999) popisuje „kód ulice“ a tvrdí, že tento kód tlačí mladé Afroameričany v centru města k tomu, aby reagovali na ukázky neúcty k násilí (stejně hodnoty vedoucí ke zločinu u určitých segmentů nižší třídy stvrzují i Cohen a Cloward a Ohlin)

- původ těchto deviantních subkultur byl vysvětlen několika způsoby (Agnew, 2000; Bernard, 1990; Curtis, 1975; Heimer, 1997; Nisbet a Cohen, 1996), převážně dvěma verzemi teorie napětí 1a. volba nelegitimních prostředků k dosažení kulturních cílů, 1b. náhrada kulturních cílů cíli alternativními

MIKRO TEORIE SOCIÁLNÍHO UČENÍ

1. TEORIE DIFERENCOVANÉ ASOCIACE EDWINA SUTHERLANDA

(= T. ODLIŠNÉHO SDRUŽOVÁNÍ SE/ZTOTOŽŇOVÁNÍ SE
S JEDINCI S URČITÝMI VZORY CHOVÁNÍ)

(1939 a 1949)

Sutherland, E.H., Cressey, D.R. (1960) A Theory of Differential Association.

Odkud Sutherland pocházel, jaké otázky si kladl a co předpokládal ?

- Sutherland je jedním z žáků chicagské školy, který se v 30. letech zabýval sociálními příčinami chování, které porušuje sociální normy
- jako ostatní Chicagané zajímal se o otázku „jak se lidé z různých sociálních prostředí podílí na různé míře kriminality“
- zkoumá jak procesy sociální interakce ovlivňují lidské chování u malých intimních skupin (vliv skupiny na individuální chování jednotlivců)
- předtím nežli Sutherland rozvinul svou teorii, zločin byl vysvětlován v termínech více faktorů typu sociální třída, zničené domovy (broken homes), věk, rasa, městská a vesnická sídla, mentální onemocnění (viz Cullen, Agnew, 2003)
- Sutherland se snažil vyvinout svou teorii diferencované asociace ve snaze o vysvětlení, proč se tyto různé faktory vztahovaly k zločinu; věřil přitom, že zorganizuje a zintegruje výzkum o zločinu tak, že vytvoří příručku pro budoucí výzkum

- vychází z předpokladu, že <u>všichni se v rámci malých intimních skupin typu rodina a vrstevníci setkáváme už od dětství s určitými definicemi a interpretacemi zákonů</u>, které mohou buď přispívat k jejich porušování či mohou toto porušování zakazovat

Odkud Sutherland pocházel, jaké otázky si kladl a co předpokládal ? /...pokračování

- Sutherland tvrdí, že lidé se učí různým kriminálním nebo konformním vzorům chování, které jsou diferencovaně přítomny v jejich nejbližším sociálním prostředí a deviantní chování je tak kulturně přenášeno v malých sociálních skupinách prostřednictvím procesu sociálního učení
 - obsah sociálního učení se kriminálním vzorům chování má více dimenzí než by se na první pohled zdálo: jedinec přejímá určité vzory chování, které mají svou behaviorální a kulturní složku:
 1. behaviorální složka kriminálních vzorů chování představuje učení se technikám páchaní trestných činů, které mohou mít různý způsob složitosti
 2. kulturní složka kriminálních vzorů chování znamená přejímání motivů, racionalizací (způsobů ospravedlňování svého chování) a postojů
- proces učení se kriminálnímu chování je poté výrazem (přirozené) snahy po dosažení týchž hodnot a uspokojení týchž potřeb jako při učení se konformnímu chování
- okolnosti, které hrají důležitou roli v procesu diferencované asociace:
 1. četnost výskytu nebo trvání těchto jevů v čase
 2. období života, ve kterém k působení dochází (největší vliv má učení se vzorům v dětství)
 3. prestiž nositelů takového chování a emocionální vazby individua k takovému nositeli

V čem spočívá teorie diferencované asociace ?

- teorie staví na 9 předpokladech:

1. kriminální chování není zděděno, ale naučeno (osoba, která není cvičena v zločinu totiž nevynalézá kriminální chování)
2. kriminální chování je naučeno v interakci s dalšími osobami v průběhu verbální a neverbální komunikace
3. hlavní část procesu učení probíhá uvnitř intimních osobních skupin (neosobní agentury komunikace typu noviny či film hrají při vzniku kriminálního chování relativně malou roli)
4. **během učení se kriminálnímu chování je učeno:**
 - a. technikám závazku vůči zločinu ,které jsou někdy jednoduché, jindy složité
 - b. řízení specifických motivů, pohnutek, racionalizací a postojů
5. specifické řízení motivů a pohnutek je učeno z definic právních zákonů, ať již žádoucích či nežádoucích (ve společnosti existují jedinci obklopeni osobami, které neustále definují právní zákony jako pozorovaná pravidla, zatímco jiní jsou obklopeni osobami, kterých definice jsou v souladu s porušením legálních zákonů)
6. **osoba se stává delikventní, když definice, které schvalují porušení zákona převyšují definice, které neschvalují porušení zákona (osoba se stává zločincem, když má kontakty s kriminálními vzory chování a také díky izolaci od protikriminálních vzorů)**
7. diferenciální asociaci (odlišné ztotožňování se/sdružování se) se mohou lišit v četnosti výskytu, trvání, nadřazenosti a intenzitě
 - a. (nadřazenost se vztahuje k chování, které se vždy vyvíjí v ranném dětství a přetrvává celý život a může být chováním respektujícím či naopak porušujícím normy)
 - b. (intenzita souvisí s takovými věcmi jako je prestiž zdroje kriminálního či protikriminálního vzoru chování a s emocionálními reakcemi, které souvisí se ztotožňováním)
8. proces učení se kriminálnímu chování ztotožňováním se s kriminálními a protikriminálními vzory zahrnuje všechny mechanismy, které jsou obsaženy v jakémkoli jiném učení (učení se kriminálnímu chování není omezen na proces nápodoby – osoba, která je např. sváděna se učí kriminálnímu chování ztotožňováním se, což není nápodoba)
9. zatímco kriminální chování je vyjádřením obecných potřeb a hodnot, není jimi vysvětleno, protože nekriminální chování je vyjádřením stejných potřeb a hodnot (zloděj krade peníze, aby získal peníze, stejně jako dělník, který pracuje)

V čem spočívá teorie diferencované asociace (shrnutí) ?

- teorie je presentována na základě 9 předpokladech, které hovoří o tom, že:
 1. kriminální chování je naučeno v interakci s jinými, obzvláště s intimními jinými jako přáteli a rodinou.
 2. prostřednictvím této interakce se učí technikám spojování zločinu a „definic“ (motivů, pohnutek, racionalizace, postojů), které jsou příznivé či nepříznivé vůči porušení zákona
 3. jedinec se stává kriminálním díky převaze definic příznivých k porušení zákona oproti definicím nepříznivým vůči tomuto porušení
 4. jedinci nejčastěji participují na zločinu jsou-li vystaveni definicím příznivým k porušení zákona:
 - v časném období života
 - na relativně frekventované bázi
 - po delší dobu
 - ze zdrojů, které mají rádi a respektují

Využití Sutherlandovy teorie

- Sutherlandova teorie inspirovala k dalšímu teoretizování v kriminologii – teoretikové se pokusili:
 1. lépe popsat povahu těchto definic spřízněných s porušením zákona (viz Sykes and Matza)
 2. vysvětlit odlišné míry zločinu mezi skupinami (Wolfgang a Ferracutti, Anderson)

- je možné identifikovat dva typy empirických studií, které testují diferenciální asociaci a teorii sociálního učení (srv. Cullen, Agnew, 2003):
 1. studie, kde je zkoumán vztah mezi delikvencí a sdružováním se s delikventními vrstevníky – ačkoliv se člověk může učit delikventnímu chování jak od kriminálních tak i konvenčních lidí, je zřejmé, že delikventní přátelé jsou hlavním zdrojem tohoto učení, kdy vedou jedince k přijetí věr vedoucích ke zločinu – což potvrzují i výsledky výzkumů (Agnew, 2000; Akers, 1998, 2000; Warr, 2001)
 - delikventi přitom považují ostatní delikventy za přátele spíše nežli že jejich spojení s delikventy zapříčiňuje účast na delikvenci

 2. jiné studie se zabývaly snahou odpovědět na otázku, proč spojení s delikventními přáteli zvyšuje pravděpodobnost delikvence – výsledky jsou smíšené, ale směřují k tvrzení, že účinky delikventních přátel jsou částečně vysvětlitelné postojem delikventů, posílením delikvence a předváděním delikvence (X jiné teorie toto vysvětlují tlakem a kontrolou)

Doplnění Sutherlandovy teorie

- pokračovatelem Sutherlandovy teorie diferencované asociace byl Daniel Glaser (1956) s teorií diferencované identifikace:

1. rozpracovává psychologickou dimenzi Sutherlandovy teorie,
2. klade důraz na význam osobní identifikace jedince s reálným či imaginárním představitelem kriminální role převážně v průběhu dětství

„Osoba podniká deviantní chování v rozsahu, v jakém se identifikuje s reálným nebo imaginárními osobami, z jejichž pohledu se mu zdá jeho kriminální chování akceptovatelné.“ (Glaser, 1965, in Pontell, 2002)

Kritika Sutherlandovy teorie

1. nedokáže vysvětlit, proč dvě individua vystavená stejnému procesu sociálního učení kriminálním vzorům chování nemusí nastoupit kriminální kariéru
(Sutherland sám připouštěl rozdílnost v individuálních osobnostních rysech, které mohou umožňovat jedinci odolávat okolním vlivům)
2. neprezentuje dobrý popis „definic“ nakloněných a nenakloněných zločinu – někteří teoretikové se pokusili přesněji definovat povahu těchto definic:
 - a. v některých případech bylo řečeno, že jedinci zastávají hodnoty, které bez výhrady schvalují zločin
 - b. jindy bylo tvrzeno, že jedinci uznávají hodnoty, které přímo neschvalují zločin, ale vedou ke zločinu – hodnoty jako je hledání rozrušení či vzrušení, tvrdošijnost, a touha po rychlém a jednoduchém úspěchu (Agnew, 2000; Matza and Sykes, 1961)
 - c. jedinci uznávají hodnoty, které v určitých situacích schvalují či ospravedlňují zločin (Agnew, 2000; Akers, 1998, 2000; Bandura, 1990)
3. Sutherland nepopisuje plně proces, ve kterém je zločin učen – teorie jednoduše říká, že se učíme definice příznivé či nepříznivé zločinu při přítomnosti („spojení“) s ostatními

2. KONCEPT NEUKOTVENOSTI A TECHNIKY NEUTRALIZACE

DAVIDA MATZY

Delinquency and Drift (1964) - G.M. Sykes, D. Matza. Techniques of neutralization (1957) - Becoming Deviant (1969)

- vedle teorie sociálního učení bývá zařazován mezi představitele teorie napětí
- kladl důraz na svobodnou vůli jedince v procesu rozhodování se mezi konformitu a deviací
- nevěřil ve smysluplnost dělení lidí na devianti a nedevidanty

Delinquency and Drift¹ - koncept sociální nezakořeněnosti

- navazuje na CHŠ, která stavěla na nejednoznačnosti, rozpornosti a konfliktech, které jsou vlastní individuálnímu zrání jedince (Munková, 2004:51-2)
- zavádí koncept neukotvenosti, sociální nezakořeněnosti, flákání se (drift), který staví do protikladu k pozitivistickému konceptu kauzální nezbytnosti
- tvrdil, že v deviantní kariéře je prostor pro otevřenost a flexibilitu: určitá přípravenost a pocit beznaděje mohou být předehrou k delikvenci
- předpokládá, že:
 1. delikvence je chtěné chování, kterému předchází stav neukotvenosti či sociální nezakořeněnosti
 2. ta má za následek určitou ztrátu kontroly nad svým chováním, přičemž delikvence je pouze jedním z možných důsledků
 3. protože se delikvence odehrává v reálném světě, je tento proces usnadňován existencí delikventních subkultur, které udávají pravidla chování osvobozující jedince od tlaku práva a zvyků dodržovaných společností
 4. amorálnost procesu delikvence pomáhají jedincům zdolat techniky neutralizace, společně uznávaná ospravedlnění pro své delikventní chování (každý to tak dělá, proč ne já; koledoval si o to; choval se nefér, tak mu to patří)

¹ Drift představuje pohyb mezi konvenčním a deviantním chováním (sledování prostituce adolescentů v USA: odehrává se v 8 měsících až jedním rokem – Weisber, 1985)

Techniky neutralizace

- stejně jako Sutherland cítí, že kriminální chování je naučené a že část tohoto procesu učení zahrnuje motivy, pohnutky, racionalizace a postoje podporující porušení zákona
- Sykes a Matza se zabývali stejnou problematikou jako Sutherland, atakují všechny ty, kteří tvrdí, že delikventi bezpodmínečně schvalují zločin (kritizují obzvláště Cohenovu teorii původu delikventních subkultur)
- prezentují techniky neutralizace, které delikventi běžně užívají k ospravedlnění své delikvence ještě před samotným provedením činu, a to tak, že neutralizují obecnou představu („víru“), že zločin je špatný (jedinci v podstatě říkají, že ***ačkoli je zločin obecně špatný, je v jejich specifickém případě ospravedlnitelný, protože záměrem chování nebylo komukoli ublížit, i přestože bylo někomu ublíženo***)
- těmito technikami jsou:
 1. popření zodpovědnosti
 2. popření bezpráví
 3. popření oběti
 4. odsouzení těch, kteří delikventy odsuzují
 5. odvolávání se na vyšší loajalitu

Poznámky k vazbě mezi delikvencí a sociální nezakořeněností

- v určitém věku může být pro některé jedince delikvence atraktivní, protože nabízí alternativní hodnoty typu vzrušení, pohrdání rutinní prací, mužnost aj., které povzbuzují mladé lidi k tomu, aby si vyráběli vzrušení přestupováním zákona
- deviantní kariéra je otevřená a flexibilní: individuum se vždy může vrátit na cestu dodržování zákonů
- určité okolnosti mohou v jedinci povzbudit zálibu či pochopení pro deviaci, spojení s podobně zaměřenými jedinci může vést k opakování takového chování, kdy opakované označení jedince institucemi sociální kontroly může vést až k přijetí deviantní identity a životních stylů
- deviantní kariéra není předurčena, je výsledkem jedincovy volby, která se odehrává v jeho hlavě
- výzkumy ukazují, že jedinci se liší v rozsahu, ve kterém přijímají neutralizační techniky uvedené Sykesem a Matzou – ti jedinci, kteří více přijímají techniky neutralizace obecně více participují na zločinu, ačkoliv účinek neutralizace na zločin je ovlivněn i jinými proměnnými (viz Agnew, 1994)

II. SYMBOLICKÝ INTERAKCIONISMUS

JAKO INSPIRAČNÍ ZDROJ ETIKETIZAČNÍ TEORIE

Vznik, základní myšlenky a představitelé

- SI vznikl ve 30. letech na Chicagské univerzitě, představuje relativistický přístup, který nahrazuje dosavadní přístup definující deviantní chování poměrováním k normám společnosti
- hlavním představitelem je Georg Herbert Mead a jeho práce *Mind, Self and Society* (1934)²,
- SI je založený na **sebekoncepci života**, která vychází z následujících tezí:
 1. základem sociálního jednání je lidská schopnost užívat jazyka, učit se a zacházet se symbolickými významy obsaženými v jazyce
 2. lidská identita se utváří v procesu interakce jedince s ostatními lidmi ve společnosti;
 3. lidské jednání závisí na subjektivních významech, které lidé připisují sobě, svému okolí a jiným lidem, lidské jednání je tak není nepředvídané, ale významy tohoto jednání jsou navzájem sdílené v procesu interakce
 4. způsob jakým jednáme, je do velké míry ovlivněn naším subjektivním odhadem, jak nás ostatní vidí a očekávají, že budeme jednat – protože se člověk vidí jako v zrcadle jen v jiném člověku, stává se osobnosti tím, že postupně přejímá postoje ostatních,
 5. je přitom důležité, jak je ostatními vnímán a akceptován, v průběhu dětství jsou těmito významnými jinými rodiče, vrstevníci či učitelé a jak jedinec dospívá v socializovaného člena společnosti, je schopen přestat vázat své chování na reakci někoho konkrétního a vytváří se v něm vědomí jakéhosi abstraktního korektivu (generalizovaného jiného)
 6. lidské jednání je konstruováno ze subjektivních definic situace a sídelných významů než určováno podmínkami prostředí, ve kterém žijeme
 7. sebekoncepce života je konstruována postupně v průběhu života: tak jak život člověka staví před nové a nové situace, nelze nikdy beze zbytku opakovat minulá jednání a člověk sám sebe může překvapit – v každé situaci je totiž obsažen odhad nových možností, ať už k sebepotvrzení či k redefinování sebe sama a konkrétní volbu jedinec provádí v rámci svého vnitřního dialogu – když člověk uvažuje sám nad sebou, užívá jazykových symbolů, které jsou univerzální a jedincova jedinečnost a jedinečnost konkrétní situace se stává obecnou a sociální

² zabývá se v ní:

1. vzhledem do lidského myšlení a rozhodování (mind)
2. procesem sociální konstrukce lidské identity (self jako označení socializovaného jedince)
3. procesy, ve kterých se jedinci učí používat společně sdílené významy a vstupovat do organizovaného sociálního jednání (society)

ETIKETIZAČNÍ TEORIE (TEORIE LABELLINGU / INTERAKCIONISTICKÁ TEORIE DEVIACE³ / EISTENCIONÁLNÍ SOCIOLOGIE⁴)

Vznik a základní myšlenky

- nutnost zavedení relativistického přístupu vyvstala v 50. letech minulého století jako reakce na tehdejší diverzifikaci problémových situací a životních stylů lidí, které žádaly změnu základního přístupu k analýze deviantního chování; k největšímu rozkvětu etiketizační teorie došlo v letech 60.

- ze symbolického interakcionismu využili následující teze:
 1. deviace není definována jako objektivní charakteristika lidského jednání, ale jako výsledek myšlenek, které lidé vzájemně sdílejí

 2. důraz je nutno klást na pozorování procesu interakce - sociolog by měl být zúčastněným pozorovatelem a posluchačem, který vychází z vnitřku aktérových perspektiv a jeho pohledu na svět a dění kolem něho, aby byl schopen pochopit smysl, kterým je ožíváno a formováno sociální jednání

 3. deviantní nálepky jsou analyzovány jako sdílené významy, které jsou určitým osobám přidělovány v rámci procesů sociální interakce – je nutné se zabývat reakcí na deviantní chování a její proměnlivost a připustit, že normy, které se vztahují k deviantnímu chování ovlivňují samotné vnímání a hodnocení lidského chování, které může být nejen proměnlivé, ale i závislé na celé řadě faktorů, které dříve nebyly předmětem zájmu sociologie deviací

³ Howard Becker

⁴ Downes a Rock (1989) ji tak nazývají z důvodu snahy jejich představitelů osobně participovat na životě podsvětí a popsat tyto malé sociální světy, tvořící společnost a vcházet z definice situace těmito aktéry samotnými

ETIKETIZAČNÍ TEORIE

Cíle a představitelé

- zkoumány tedy nejsou příčiny deviantního chování, ale procesy, ve kterých jsou osoby definovány (označovány, nálepkování) jako deviantní
- úkolem teoretiků labellingu je zaměřit se na to, jak sdílené významy a jednání sebekoncepce osob (na které byly tyto významy aplikovány) ovlivňují jednání a pohled veřejnosti
- deviance je vnímána jako vlastnost, kterou jednání uděluje veřejnost (policie, soudy aj.), která ji přímo nebo nepřímo potvrzuje a vytváří tak deviance tím, že **utváří pravidla, jejichž přestoupení definuje jako deviaci a aplikuje tato pravidla na chování jednotlivých lidí a označuje je za devianty**
- deviance potom není vnímána jako kvalita spáchaného činu, ale souvislosti spojené s aplikací nálepky
- nejvýznamnějšími představiteli jsou:
 1. Edwin Lemert
 2. Howard Becker
 3. Erving Goffman

1. TEORIE PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ (SYSTEMATICKÉ) DEVIACE EDWINA LEMERTA

Pacific Sociological Society (1948)

Social Patology (1951)

Human deviance, Social Problems, and Social Control (1972)

Výchozí myšlenky a rozlišení dvou typů deviace

- problematice deviace se Lemert věnoval od konce 40. let; jako první se pokusil o formulaci obecné teorie sociální deviace; tu vnímal jako primárně vytvářenou kulturními konflikty ve vysoce industrializovaných, individualizovaných multikulturních společnostech a sekundárně sociální kontrolou (Cullen, Agnew, 2003)
- pro sociálně patologické fenomény neexistuje celospolečenský konsensus: jsou totiž užívány pro diferencované druhy chování, které v daném čase a na daném místě jsou považovány za sociálně neschvalované a v jiném čase a na jiném místě mohou být sociálně schvalované
- tvrdil, že deviantí („sociopatické“) chování je projevem vnitropsychických konfliktů a většina tohoto chování je reakcí na sociální situaci
- rozlišuje:
 1. primární deviaci - jedinec porušuje svým chováním normy, ale sám na sebe nenahlíží jako na devianta (necítí se být zahrnut v deviantní sociální roli) – svou činnost si racionalizuje (viz Sykes a Matza) anebo jinak spojuje se sociálně přijatelnou rolí
 2. sekundární (systematická) deviaci – jedinec začne být identifikován jako deviant a může být ostatními sankcionován nebo jinak trestán; může se s deviantní rolí postupně identifikovat a začlenit tak deviaci do „sebekoncepcí“, tj. identifikovat se s deviantní rolí (sekundární deviace je výsledkem procesu přechodu situační deviace na deviaci systematickou)

„Sekundární deviace existuje tehdy, když osoba začne užívat své deviantní chování či roli... jako prostředek obrany, útoku anebo přízpůsobení se zjevným a skrytým problémům. Ty jsou tvořeny společenskou reakcí na jeho chování. Původní příčiny deviace pak ztrácejí na významu anebo uvolňují cestu pro přijetí významu, který reprezentuje daná komunita“ (Lemert, 1951:76)

Vysvětlení vzniku sekundární (systematické) deviace

- Lemert si uvědomoval, že v hrubé verzi teorie labellingu jsou lidé nahlíženi jako nevinné oběti, které jsou neférově označeni druhými, hnáni deterministickým způsobem do zločinného života
- pro Lemerta však nebylo pevné zakořenění do zločinu či deviace náhodnou událostí, ve které nehrají osoby žádnou roli, namísto toho předvídal interakcionistický proces, ve kterém se jedinci odlišují, jsou sankcionováni ostatními, činí volby, které je dále svazují s deviací, zakoušejí více reakcí od ostatních a případně přijímají a jednají v souladu s jejich veřejným označením jako „devianti“
- v Lemertově práci je primární deviace „polyvalentní, tj. vzniká z široké palety sociálních, kulturních, psychologických a fyziologických faktorů, přičemž tento druh rozmarnosti má marginální implikace pro status a psychickou strukturu jedince“ (Lemert, 1972:62)

Vysvětlení vzniku sekundární (systematické) deviace

- sekundární (systematická) deviace představuje profesionálně patologické chování, k jehož vysvětlení využívá Lemert Meadova symbolického interakcionismu: interakce mezi jedincem a významnými jinými mohou ovlivnit chování jedince tak, že se může dále ubírat různými směry - může dojít buď:
 1. k normalizaci chování a odmítnutí deviaci anebo
 2. k úplné reorganizaci jedincovy identity, kdy sám sebe začne vnímat jako devianta (a deviantní chování se tak stane systematickým)

Vysvětlení vzniku sekundární (systematické) deviace

/... pokračování

- vznik sekundární deviace je určitou měrou ovlivněn reakcí osob a skupin ve společnosti na chování, které vnímají jako deviantní (Lemert mluví o tzv. „societární reakci“ - i přes její možný vliv⁵, však sekundární deviace nejsou předem určeny (predeterminovány): jedinec je dynamickým aktérem, který má možnost volby

*„Deviace mají hlubší vliv na lidské životy, když jsou povzbuzeny societální reakcí; jakmile jsou lidé stigmatizováni, trestáni, oddělováni a kontrolováni, obecný účinek odděluje symbolické a interakční prostředí, na které osoba reaguje, a to tak, že **časná socializace či socializace dospělých je kategoricky změněna**“ (Lemert, 1972:63)*

- tyto reakce jsou někdy nepravé, falešné, předstírané a nejsou v souladu s objektivní vážností chování, které porušuje normy
- příčinu nepřiměřených reakcí na chování porušující normy spatřuje Lemert v:
 1. rivalitě či konfliktu skupin, které disponují mocí
 2. zájmu skupin na udržení své moci v komunitě
- nesouhlasné reakce veřejnosti mohou postupně směřovat jedince k sociální participaci na deviantní roli a k účasti v deviantní skupině převážně z toho důvodu, protože ve skupině podobně označených lidí je vše jednodušší, jedinec snadněji získá podporu svého chování

„Jedinci začínají být definováni odlišně, což v návaznosti ovlivňuje jejich identitu či sebe-koncepci („conceptions of themselves“) a snižují jejich schopnost zvolit konvenční způsob oproti způsobu vzpurnému“ (Cullen, Agnew, 2003)

⁵ Podle výzkumů není sice hlavním zdrojem přetrvávající kriminality, může však posílit kriminální životní styl a zvýšit odstup od zločinu

2. KONCEPT DEVIANTNÍ MORÁLNÍ KARIÉRY ERWINGA GOFFMANA

Asylums :essays on the social situation of mental patients and other inmates (1961)

Stigma :notes on the management of spoiled identity (1963)

- je autorem konceptu deviantní/morální kariéry, který umožňuje sledovat pohyb mezi socializovaným já člověka a jeho signifikantním prostředím: kariéra je zakotvena v jedincově životním běhu - týká je jednak vnitřních záležitostí člověka, tj. jeho sebedědstavý a identity a na druhé straně vypovídá o jeho oficiálním postavení, právních vztazích a životním stylu;
- procesy labellingu jsou spjaty s procesy stigmatizace, která znamená apriorní negativní hodnocení člověka, většinou generalizované na celou jeho osobnost;
- Stigma je výsledkem úspěšného labellingu, který vyjadřuje trestající, nesouhlasnou reakci, která má svůj základ v morálním ospravedlňování jedněch vůči jiným;
- mezi etiketizací a chováním a mezi stigmatem a jeho vlastnostmi/atributy nemusí existovat vazba;
- sociální deviace představuje sociální status ve vztahu k negativním procesům stigmatizace, exkluze a trestání;
- deviace jsou součástí společenské smlouvy, jako součást obchodování;
- deviace netvoří koherentní skupinu, ale jakési jádro - představují jej ti, kteří ukazují otevřené nerespektování toho, čeho si společnost váží (prostitutky, drogově závislí, delikventi, zločinci, gambleři, homosexuálové aj.);
- deviace znamená volbu určitého životního stylu; devianti nejsou motivováni mocí ani penězi.

SHRNUTÍ TEORIE LABELLINGU

DLE MUNKOVÉ (2004)

1. přesun zájmu na sociální reakce označených aktérů na deviace;
2. sociální reakce na deviantní chování je proměnlivá;
3. vztahy mezi devianty a těmi, kdo tvoří normy a provádějí sociální kontrolu jsou podstatné pro vytváření a změnu deviantních fenoménů;
4. proces, ve kterém se jedinec stane deviantem je proces postupné konstrukce deviantní role a identity, který může zrcadlově odrážet konvenční kariéru;
5. na tomto procesu se významnou měrou podílí instituce, které spoluvytvářejí labelling (jednostranný příklon k určitým skupinám populace, těžší tresty pro skupiny s nízkým statusem, přisuzování nepravých, falešných rysů deviantním skupinám);
6. média podporují stereotypní představy o deviantech a konfrontují je s „obrazem“ normality a tím mohou přispívat k polarizaci společnosti. Média mohou iniciovat procesy, které tvoří sebenaplnující se proroctví, mohou prezentovat senzacionistické zacházení s informacemi.